



ANADOLU AĞIZLARINDA KULLANILAN KALIP SÖZLER VE BU KALIP SÖZLERİN KULLANIM ÖZELLİKLERİ

*Serdar BULUT**

ÖZET

Anadolu ağızları üzerine yapılan çalışmaların geçmişi 1876'lara kadar götürülebilmektedir. 1940 yılına kadar yapılan *çalışmalar yabancı araştırmacılara aittir. Bu çalışmalar Anadolu ağızlarına ışık tutan ilk çalışmalar olmasına rağmen birçok yönden eksiktir. Bu eksiklikler son yıllarda yapılan bibliyografya, sınıflandırma, metin ve gramer çalışmalarıyla giderilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmamızın tabanını oluşturan ve birçok araştırmacıya yardımcı olan derleme kitaplarının artmaya başlaması Anadolu ağızlarımızın yok olmaması için yapılan en büyük hizmettir. Çünkü derlemeler sayesinde birçok dil ögesi varlığını devam ettirmektedir. Kısacası derleme kitapları, bizim çalışmamız gibi tüm çalışmaların anası konumundadır.

Anadolu ağızlarında yer alan kalıp sözleri incelediğimiz çalışmamızda bizden önce yapılan ve Anadolu ağızlarını konu alan metin kitaplarını inceledik. Kitaplarda yer alan metinlerden hareketle, Anadolu ağızlarının farklı bir zenginliğini ortaya koyan kalıp sözleri belirlemeye çalıştık.

Kalıp sözlerin belirli durumlarda söylenmesi gelenek olmuştur. Bu sözler sayesinde toplumun kültürü, dini inancı, yaşayışı ve gelenekleri hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Çünkü bu sözler toplumun hafızasında duran ve konuşmalarda anlatımı kolaylaştırmaya yarayan renkli söyleyiş özellikleridir. Toplumdan topluma, hem söyleyiş hem de kullanım olarak farklılıklar göstermektedir.

Çalışmamızda Anadolu ağızlarında yer alan kalıp sözler toplanarak, çeşitli alt guruplara ayrılmış ve hangi hallerde hangi sözlerin söylendiği tespit edilmiştir. Türkiye Türkçesinin gizli hazinesi olan ağızlar üzerine yapılacak çalışmalara öncülük etmesi temennisindeyiz. Çalışmamızın sonuç kısmında ise ulaşılan veriler belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kalıp Sözler, Anadolu Ağızları, Türkiye Türkçesi.

* Okt. Giresun Üniversitesi Türk Dili Bölümü ve Tömer Türk Dili Bölümü, El-mek: buluthan07@hotmail.com

ANATOLIAN DIALECTS STATIC WORDS USED IN OF THIS USE STATIC WORDS

ABSTRACT

Studies on Anatolian Dialects dates back to 1876. Pre – 1940 studies belong to foreign researchers. Although they are the first studies that have been on Anatolian dialects, they were lack of many important points. These points has been tried to be eliminated by recent bibliographies, classifications and studies of grammar and text. Increasing of the number of collected works which are the basic source of this study and help many researchers is the most important service to protect Anatolian dialects. Because many language parts elements go on living with the help of collected works. Briefly, collected works are basic part of many studies such as ours.

We have studied on earlier works and texts on Anatolian dialects in this thesis which analyzes static words routines of Anatolian dialects. We tried to analyse static words routines that are very important for Anatolian dialects by editing parts of texts.

It is traditional that static words routines are used in some certain conditions. These words explain culture, daily life, traditions and beliefs of the society because such words are striking speech qualifications that make expressions easier to say and live in the minds of people for a long time. Their expressions and usage changes according to the societies.

We will collect static words routines of Anatolian dialects and edit according to the cities. Static words will be decomposed and it will be tried to be understood where each word has been said. We hope that our study will be a prototype for further studies on dialects which are latent treasures of Turkey Turkish. Our thesis composes of the outcomes of our study will be explained in the conclusion.

Key Words: Static Words, Anatolian Dialects, Turkey Turkish.

Giriş

Kalıp sözler, Türkçenin bir başka zenginliğini yansıtan, kültürümüze, olaylar karşısındaki tutumumuza ışık tutan dil öğeleridir. Her toplumun kendi kültürü içinde, belirli durumlarda söylenmesi âdet olunmuş belli başlı sözleri vardır. “Dilbilimde, kalıp sözler adı verilen öğeler, tıpkı deyimler ve atasözleri gibi, bir dili konuşan toplumun kültürüne ışık tutmakta, onun inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntılarını, gelenek ve göreneklerini yansıtmaktadır. Bugün dil öğretiminde bu öğelere özel bir önem verilmesi bir yandan bu türlü öğelerin her dilde, her an insan ilişkilerinde gerekli olmalarından, bir yandan da dili öğrenilen toplumun kültürü içine girebilmek için öğrenilmesi gerekli sözler sayılmalarından kaynaklanmaktadır. Kalıp sözlerin öğrenilme süreci, dili öğrenme süreciyle paraleldir ve dil –kültür- iç içeliğinin en güzel göstergelerinden biridir.”¹

Anadolu ağızlarında, bugünkü Türkiye Türkçesi yazı diline oranla daha fazla kelime bulunmaktadır. Bu sayıyla orantılı olarak Anadolu ağızlarında da kalıp sözlerin kullanımında ve söylenişinde artış görülmektedir “Başka dillerle karşılaştırıldığında, Türkiye Türkçesi’nin söz

¹ Nesrin Sis-Bekir Gökçe, **Gülten Dayıoğlu’nun Çocuk Öykülerinde Yansımalar ve Kalıp Sözler**, Turkish Studies Volume 4/3 Spring 2009, s. 1979.

varlığında daha çok kalıplaşmış dil birimi yani atasözü, deyim, ikileme ve kalıp söz bulunmaktadır.² Bu da Türkiye Türkçesinin kalıp sözler açısından ne denli zengin olduğunun bir göstergesidir. Kalıplaşmış dil birimlerden atasözü, deyimler ve ikilemeler üzerine birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen, Türkiye Türkçesi'ndeki kalıp sözler başlı başına bir araştırma konusu olarak ele alınmamış, bazı kaynaklarda, diğer kalıplaşmış birimlerle karıştırılmaması için bu sözlerden kısaca bahsedilmiştir.³ Bundan dolayı da kalıp sözlerin tanımlanması ve sınıflandırılmasında karışıklıklar görülmektedir. Hâlbuki Türkçenin söz varlığında yer alan bu öğeler, belirgin ölçütlere dayanılarak tanımlanırlar ve onların sınırları çizilirse; dille ilgili biçimsel ve anlamsal çalışmalar daha sağlıklı yapılabilir. Türkiye Türkçesi yabancılara daha kolay öğretilir. Dilimizin bir başka zenginliğini yansıtan ve toplum yaşamının bir özelliğine ışık tutan bu kalıp sözlerin her toplumda söylendiği görülmektedir. Çeşitli duyguları açığa vuran bu kalıp sözler, örneğin bir kimseyle karşılaşıldığında, selamlaşma esnasında, bir kimseden yardım ya da iyilik görüldüğünde, bir şey rica edildiğinde, hasta olduğunu öğrendiğimiz bir kimsenin yanına gidildiğinde v.b. durumlarda söylenmektedir.

Bir çocuğun doğması üzerine, çocuğun anasına, babasına ya da öteki yakınlarına “*Analı babalı büyüsün.*”, “*Ömürlü hayırlı olsun.*”, “*Güle güle büyütün.*”, gibi sözleri söyleme gereksinimi duyarız. Bu gereksinim, bize geleneğin dayatmasıdır. Kalıp sözleri öteki kalıplaşmış sözlerden ayıran da bir çeşit bu geleneksel-kültürel dayatmadır. Belli durumlarda geleneklerimizin, kültürümüzün gerektirdiği kimi sözleri kullanma zorunluluğu, öteki kalıp sözlerde yoktur. Örneğin “çok telaşlanma”yı anlatmak için “*etekleri tutuşmak*” deyimini ya da “tutumlu olma”yı anlatmak için “*sakla samanı gelir zamanı*” atasözünü kullanma zorunluluğumuz yoktur; ancak bir ölü evine gittiğimizde, “*Başınız sağ olsun.*”, “*Allah ecir sabır versin.*” gibi kültürümüzün gerektirdiği gelenekleşmiş kimi sözleri kullanma zorunluluğu duyarız.⁴

Bir toplum içinde yemeğe başlanırken, yemekten kalkılırken, yol sorulurken, doğum, ölüm, evlenme gibi olaylar karşısında söylenmesi gerekli ve gelenek olan sözler bir yabancı için gerçekten zor ve ancak o toplumda bir süre yaşamakla, ya da o toplumun yazılı ürünlerinden yeterince yararlanmakla elde edilebilecek bir birikim olduğu için son yıllarda yabancı dil öğretimi sırasında bu birikimin edinilmesini sağlayacak yolda planlamalara gidilmektedir. Gerek bu gibi sözler, gerekse hitap biçimleri değişik kültürler arasındaki ayrımları gün ışığına çıkarmakta, bir yabancı dil öğrenirken beliren bir tür kültür çatışmasının nedeni olmaktadır. Türkçeyi dil bilgisi kitaplarından çok iyi öğrenmiş bir yabancı, bir yerde duyduğu ya da okuduğu “*el öpenlerin çok olsun*”, “*Allah acısını unutturmasın*” ya da “*ağzından yel alsın*” gibi sözlerin kullanılış nedenini ve anlamını kavramakta nasıl güçlük çekecekse, “*gözünü seveyim*”, “*öp babanın elini*” gibi değişik durumlarda dile getirilen istek ve tepkiler karşısında da şaşıracaktır. Buna paralel olarak bir Türk için de örneğin “*iki başparmağı(nı)zı sıkırım*” anlamına gelen ve “*size uğurlar, başarılar dilerim*” anlamında kullanılan Almanca “*ich drücke Ihnen (Oder Dir) die beiden Daumen*” kalıbı da aynı ölçüde şaşırtıcı olabilmektedir.

Her toplum için farklı bir hitap biçimi ve hitap davranışı olan bu konu, toplumsal dilbilimin ilgi çekici konularından biri olup son zamanlarda yabancı dil öğrenimi alanıyla da ilgisi dolayısıyla daha çok önem kazanmıştır. Bir yabancı dil öğrenilirken yalnızca, onun dilbilgisi ve okuma kitaplarında, sözlüklerinde geçen kullanım biçimlerini öğrenmek yetmemekte, o dili konuşan toplumun kültürünü, insanlar arasındaki davranış biçimini, değişik durumlarda söylenmesi

² Doğan Aksan, *Türkçenin Sözcük Varlığı*, Engin Yayınevi, Ankara 1996, s.s. 190-191.

³ Aksan, *age.*, s. 194.

⁴ Muhittin Bilgin, *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 75.

gereken sözleri, tepki tarzlarını, hitap yollarını ve davranışlarını da tanımak gerekmektedir. Yoksa şaşımaktan öteye gidemeyiz.

Her toplumda, her dilde görülen kalıp sözler genellikle birbirinden ayrılmakla birlikte, bunların içerik bakımından birbirine yakın olanları, çoğunlukla dinsel inanışlardan, görgü kurallarından kaynaklanan ve çeşitli etkenlere dayanan benzer faktörlerden etkilenmektedir. Örneğin Türk toplumunda çok sık kullanılan ve genellikle bir işin istenen biçimde sonuçlanması üzerine söylenen *Tanrı'ya şükür*, *Allah'a şükür* sözleri gibi, Fransızlardaki "*grâce à Dieu*" (*Tanrıya şükür*) sözleri de hemen hemen aynı durumlarda ve aynı amaçlarla söylenir. Almandaki "*Gott sei Dank*" (*Çok şükür*) İngilizcedeki "*thank God*" (*Allah'a şükür*) sözlerini de buraya ekleyebiliriz. Bu alandaki çeşitli çalışmalara örnek olmak ve değişik ülkelerde yabancı dil öğretimi için kullanılacak kitapların hazırlanmasında kılavuzluk etmek üzere Avrupa Konseyi'nce değişik dillerde "eşik" adını taşıyan kılavuz kitaplar yayımlanmıştır. "Kontaktschwelle" başlıklı Almandaki Strasbourg'da, 1980'de basılmıştır. Almandaki "*Gott erhalte euch am Leben*" (*Tanrı size hayat versin*) ile Türkçedeki "*sizlere ömür*" ve "*Tanrı sizlere ömür versin*" sözleri arasındaki yakınlık da bellidir. Türkçedeki "*Allah yardımcınız olsun*", "*Tanrı yardımcınız olsun*", "*Allah yardım etsin*" gibi dine dayanan dua ve iyi niyet bildirimleri de Fransızcadaki "*Dieu vous aide*" (*Allah size yardım etsin*)'in tam karşılığıdır. Ancak bütün bu ve benzeri örnekler genellikle bir dua olma özelliğini yitirmiş, öteki kalıp sözler gibi kullanılır olmuştur.

"Halk bilim ve dil bilim çalışmalarının hatırı sayılır bir kısmında 'kalıp ifadelerin az gelişmiş atalarımızdan kalan işlevini yitirmiş dil artıkları' olduğunu iddia eden Walter Ong ve takipçilerinin etkisi güçlü bir şekilde sürmektedir. Evrimci-gelişmeci çizgiye sıkı sıkıya bağlı fonksiyonalist antropologların etkisiyle tarihi 'birincil sözlü kültür, yazılı kültür ve ikincil sözlü kültür' olarak üç aşamada dönemselleştiren Ong'un çalışmalarında -diğer tüm Avrupa merkezci metinlerde olduğu gibi- ideoloji bilgiyi acımasızca ezip geçer. Oysa yalnızca bahsi geçen yapısalci araştırmalar değil, tek bir kalıp sözden yola çıkarak yapılan analiz bile Ong ve tüm fonksiyonalistlerin tezleriyle çelişmektedir."⁵ Yani fonksiyonalistlerin iddia ettiği gibi söz kalıpları 'az gelişmiş atalarımızdan kalan işlevini yitirmiş dil artıkları' değildir. Kalıp sözler basit birer hatırlatıcı olmanın çok ötesinde son derece sofistike işlevlere sahiptir; dolayısıyla sözlü kültür ve yazılı kültür, aralarında ne zaman dışılık ne de art zamanlılık gibi herhangi bir gelişmişlik -az gelişmişlik hiyerarşisi olmaksızın dilin farklı görünüşleri olarak bir arada iç içe yaşamaya devam etmektedirler. Günlük konuşma dilinin ürünü olan kalıp sözler dilimiz için son derece önemlidir. Yani dilimizin yapı taşı olan ve en çok konuşma dilinde kullanılan kalıp sözleri öyle ya da böyle küçümsemek son derece yanlıştır.

Kalıplaşmış Dil Birimleri içerisinde yer alan "Kalıp Sözler" araştırmacılar tarafından çeşitli adlarla ve farklı ölçütlere dayanılarak tanımlanmış "İlişki sözleri" ve "Kültür birim" olarak da adlandırılmıştır. Doğan Aksan, bu sözler için; "bir toplumun bireyleri arasındaki ilişkileri sırasında kullanılması adet olan bir takım sözlerdir"⁶ demektedir. Belli durumlarda söylenmesi gelenek halini almış bu sözler, Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası olarak algılanmaktadır. "Kalıp söz" yerine tercih edilen başka bir terim olan "Kültür birim" ise dilin kültürelliğinin belirginleştiği adlandırmalardan biri olarak açıklanmaktadır.⁷

Kalıp sözler, dilbilgisel yapı ve kullanım sıklığına göre de tanımlanmıştır. Bu ölçütlere dayanılarak, kalıp sözlerin sayısı ve kişi öğeleri dışında değişmeyen ve kullanımları çok sınırlı olan birimler olduğu belirtilmiştir. Kalıp sözlerin bu tanımda belirtilen ilk özelliği, şöyle bir örnekle

⁵ Emre Ceylan, *Deste Gol Be Âb Dâden ve Dilin Olmaz Unsurları Olarak Söz Kalıpları*, <http://www.millifolklor.com>, s. 19.

⁶ Aksan, *age.*, s. 35.

⁷ Hürriyet Gökdayı, *Türkçede Kalıp Sözler*, Bilig Kış 2008, sayı 44: 89-110, s. 91.

açıklanabilir: Yola çıkan birisine söylenen *Güle güle* (git, gidin) kalıp sözünü **Gülerek gülerek* (git, gidin) şeklinde söylersek, bunu kalıp söz olmaktan çıkarmış, emir kipinde çekimlenmiş “git-“ eyleminin nasıl yapılması gerektiğini belirten ve ikilemeden oluşan bir zarf öbeği haline getirmiş oluruz. Kalıp sözlerin ikinci özelliğini göstermek için şöyle bir örnek verilebilir: *Güle güle büyütün* kalıp sözü sadece bebeği olan kişilere söylenebilir. Ancak sözün küçük bir evcil hayvanı büyüten ya da bir çiçek yetiştiren kişilere söylenmesi uygun düşmez.⁸

Kalıp sözler de tıpkı deyimler ve atasözleri gibi, toplumun kültürünü, inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntıları, gelenek ve görenekleri yansıtan sözlerdir. Aynı dili konuşan bir toplumun kültürüne ışık tuttuğu, onun inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntıları, gelenek ve görenekleri yansıttığı görülmektedir. Nasıl deyim ve atasözlerinin tarihi çok eskilere dayanıyorsa, kalıp sözler de tarih olarak çok eskilere dayanmaktadır. Kalıp sözler kültürün en büyük taşıyıcılarından birisidir ve dil öğretiminde önemli bir işleve sahiptir. Geçmişten günümüze gelinceye kadar, bir olay ya da bir durum karşısında kullanılagelen kalıp sözler; daha önce hiç karşılaşmayan yeni bir durum, yeni bir olay için de kullanılabilir. Kısacası kalıp sözler adeta dilin bir tür çerezi konumundadır. Her olayın her muhabbetin ve her kültürün yani kullanıldığı her konumda geçerlidir. Böylelikle dilin gelişiminde anlatma becerisi konusunda kalıp sözler sayesinde önemli bir aşama sağlanmış olmaktadır.

Kalıp sözlerin de bir parçası olduğu “Kalıplaşmış Dil Birimleri”nin belli başlı yapısal özellikleri şunlardır:

1. Kalıplaşmış olarak bulunma
2. Çoğunlukla tümce veya sözcük öbeği dizilişiyle görünme
3. Belirli tümce ve sözcük öbeği türlerinde yer alma
4. Az sayıda sözcükten oluşma

Hürriyet Gökdayı’ya göre bu özellikler: “kalıplaşmış dil birimlerini hem kendi içinde sınıflandırmak hem de kalıp sözleri atasözü, deyim ve ikilemelerden ayırt etmek için kullanılabilir.”⁹

Kalıp sözler incelendiğinde, bunların tümce halinde olanlarının, atasözleri ve bazı deyimler gibi basit *ağzını hayra aç*; bileşik *Allah taş diye tuttuğunu altın versin*; sıralı *göklerden yağdırsın, yerlerden toplatsın* veya eksilteli *Allah’a şükür (olsun)*, dizilişine sahip oldukları görülmektedir. Sözcük sayısı bakımından bakıldığında ise kalıp sözlerin bazılarının tek sözcükten oluştuğu görülmektedir ve bu özellik kalıp sözleri atasözleri, deyim ve ikilemelerden az da olsa ayırmaktadır.

Kalıp sözlere işlev yönünde baktığımızda, bu sözlerin özellikle yaşamın ana konuları olan doğum, ölüm, evlenme gibi özel durumlarda duyguları açıklamak için kullanılırken, günlük konuşmalarda da konuşmayı süsleyici, duygularımızı yansıtıcı, anlatımımızı güçlendirici bir işlevi yerine getirdiği görülmektedir. Çünkü kalıp sözler, geçmişten günümüze oluşturulan ortak bir kültürün ürünüdür. Bu sözlerin belirli durumlarda söylenmesi adet olduğu için, belirli durumlarda insanlar kendilerine bu sözlerin söylenmesini beklemektedirler. Örneğin, bir yemekten sonra *Allah bereket versin*, bir hasta ziyaretinde *Allah acil şifalar versin*, bir ölenin ardından geride kalanlara *Başınız sağ olsun*, denmesi adet olmuştur ve insanlar böyle durumlarda kendilerine bu sözlerin söylenmesini beklemektedirler.

⁸ Gökdayı, *agm.*, s. 91.

⁹ Gökdayı, *agm.*, s. 92

Kalıp sözler içinden kimileri anlatım gücü açısından özellikle dikkat çekicidir. “*Bir yastıkta kocayın*” gibi bir ifade, bir evlilik bağının mutlu ve bir arada geçirilen yaşam olarak sonuna kadar götürülmesi dileğini ortaya koymaktadır. “*Analı babalı büyüsün*” sözü de bir çocuk için anne baba sevgisinin ne kadar önemli olduğunu dile getirir. Ölüm olayı sonucunda söylenen “*ölenle ölinmez*”, “*başınız sağolsun*” gibi kalıp yargılar ise yakını ölen kişinin ailesinden başka kimsenin ölmemesini ve geride kalanların bu acıya alışması gerektiğini anlatan çok derin bir ifadedir. Diyebiliriz ki kalıp sözler toplumsal gerekliliklerin hepsine çözüm olabilecek anlamları bünyesinde barındırmaktadır.

Kalıp sözler incelendiğinde, bu sözlerin din ile bağlantıları da gözler önüne serilmektedir. Toplumumuzun kendini aşan durumlarda ya da herhangi birine bir işi düştüğünde Allah’a dört elle sarıldıkları ve birçok durumdan Allah’ı sorumlu tuttıkları görülmektedir. Bu kalıp sözler oluşturulurken Türkiye Türkçesi söz varlığında bulunan dini kökenli *Allah, günah, sevap, gavur, peygamber, şükür, hamd, hak vb.* kelimelerin ne kadar çok kullanıldığı görülmektedir. Söz gelişi, aralarına engeller giren kavuşamayan insanlara *Allah kavuştursun*, ceza evine giren bir mahkûma *Allah kurtarsın*, bir kötülük yapana *Allah belanı versin* gibi sözler denilerek birçok işin Allah’a havale edildiği görülmektedir. Tüm bunlardan da halkımızın dünya görüşünde dinin ne kadar etkili olduğu görülmektedir. Bu sebeple tüm kalıp sözler içinde “Allah” kelimesi ile başlayanlar en geniş yere sahip olanlardır.

Kalıp sözlere bakıldığında her birinin birer anlamı, bazılarının da birden fazla anlamı olduğu görülmektedir. Anlam yönünden bakıldığında kalıp sözlerin deyimler, atasözleri ve ikilemelerden ayrılan yönlerinin olduğu görülmektedir. Kalıp sözler genel olarak gerçek anlamlarıyla kullanılmaktadırlar. Tüm bu özelliklerine göre kalıp sözler çeşitli gruplara ayrılmaktadır. Öncelikle Hamza Zülfikar’ın sınıflandırmasına bakmak gerekirse:¹⁰

1. Doğrudan Kalıp Cümleler
 - Adam sen de.
 - Affınıza mağruren.
 - Laf aramızda.
 - Kes sesini!
 - Ne bileyim!
 - Ne münasebet!
 - Olmazsa olmaz.
 - Sen bilirsin
 - Yorum yok.
 - Zararı yok.
 - Ne haber?
 - Yok canım.
1. Kalıp Cümle Yapısındaki Ünlem Cümleleri
 - Adama bak.!

¹⁰ Hamza Zülfikar, **Dünden Bugüne Türkçe**, Türk Dili, No: 668, Ağustos 2007, s. 349-350.

- Bu ne cür'et!
 - Bu ne hal?
 - Vay anasını!
2. Kalıp Cümle Yapısındaki Hayır Dualar
- Ağzına sağlık.
 - Başın sağ olsun.
 - Eline sağlık.
 - Yolun açık olsun.
3. Kalıp Cümle Yapısındaki Beddualar
- Ağzın kurusun
 - Canın cehenneme
4. Çeviri Yoluyla Dile Giren Bazı Kullanımlar

Hamza Zülfikar'ın konularına göre bu şekilde sınıflandırdığı kalıp sözleri biz bu çalışmamızda sınırlarını belirleyerek ele aldık. Kalıp sözleri anlamlarına ve çeşitlerine göre şu şekilde alt guruplara ayırmak mümkündür:

1- Hayır -Dualar

Bir toplumun maddi- manevi kültürünü, değer yargılarını, inançlarını yansıtan, kısa ve derin anlamlı kalıplaşmış sözlerdir. Bu söz kalıpları genellikle özgün, etkileyici ve duygu yüklüdür. Çünkü bir sevinci, bir teşekkürü, bir mutluluğu dile getirmek için söylenirler. Günlük konuşma dilimizde yer alan yalın ve etkileyici hayır dualar hem söyleyeni hem de söyleneni mutlu ederek bu ikili arasında olumlu iletişim sağlar.

Bazı ağızlarda “alkış” şeklinde söylenmesi yaygın olan dualar, görülen iyiliklere, kavuşulan/elde edilen nimetlere ve yaşanan güzelliklere karşı minnet duygularını ifade etmek için söylenen dilek sözleridir. Alkış; birini ululamak/yüceltmek, övmek; bir nevi ona hayır duada bulunmaktır. Folklorumuz içinde önemli bir yer tutan alkış sözleri, bir bakıma, şükran duygularının ifadesidir ve bu kabil sözler konuşmaya renk ve canlılık katmaktadır.¹¹

Dualar, atasözleri ve deyimler gibi toplumun, zaman içerisinde oluşturduğu anlatım kalıplarıdır. Dualar da atasözleri ve deyimlerde olduğu gibi, hep aynı kelimelerle ve aynı anlatım şekilleriyle söylenirler. Halkın, iyilik veya kötülük gördüğü kişiler hakkındaki duygularını, o kişilerle ilgili ödüllendirme anlayışını dile getiren dualar, atasözleri ve deyimlere göre daha yöreseldir ve edebi dile daha az girmiştir. Dualarda dua alan kişiyle alkışçı arasında geçmiş olan olay veya olaylar vardır. Karşılıklı ilişkiden yarar gören alkışçı, iyilik gördüğü kişiye iyi dileklerde bulunur. Dua edenin iyilik gördüğü kişiye yönelttiği iyi temennilerin niceliği, ne zaman ve nasıl tecelli etmesi gerektiği, dua eden ile muhatabının arasındaki ilişkiye, ortaya çıkan iyiliğin durumuna bağlıdır. Ayrıca bu ödüllendirmenin niteliği, dua edenin kültürü, inancı, adalet anlayışı, değer yargıları ve toplumsal çevresi ile yakından ilgilidir.

Dualarda, alkışçının etkin bir konumda olduğu söylenemez. Alkışçı, yapmak istediği iyiliği verebilecek güç, yetenek ve imkâna sahip değildir. İyiliğe karşılık verme imkânına sahip

¹¹ Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 33.

olan kişiler, akıllarından ve gönüllerinden geçenleri zaten bizzat kendileri gerçekleştirirler. Duygu ve düşüncelerini gerçekleştiremeyen kişiler ise, bunların gerçekleşmesini kimi zaman Tanrı'ya kimi zamanda dilek ve temenniye bırakmaktadırlar. Alkışçı, birisi için olumlu bir sonuç doğuracak eylemi kendisi gerçekleştirmediğine, gerçekleşmesini, kendisi dışında kişi veya güçlerden beklediğine göre alkışlarda birinci kişinin özne olması beklenemez. Genellikle dilek ve temennide bulunan birinci kişi, olsa olsa, edilgen bir konumda ya da kendisi dışında gerçekleşmiş bir eylemin sonucu üzerinde fail olabilir.

Duaların ana hedefi kişinin Allah'a halini arz etmesi ve Allah'tan yardım beklemesidir. Yapılan her iyilik bir hayır dua ile ödüllendirilmektedir. Hayır duaların kültürümüzdeki önemini en iyi şu söz anlatmaktadır: "Kiminin parası kiminin duası". Bazı dualarda Orta Asya halk kültürünün etkileri de görülmektedir. Orta Asya'daki âdet ve geleneklere göre oluşturulmuş dualar da vardır. "Çıran daima yakalı" duası, Yakut Türkleri'nin düğün âdetleriyle alakalı bir duadır. Bu ve bunun gibi bazı dualarda Orta Asya halk kültürü özellikleri yaşamaya devam etmektedir.

Duaları söylenildiği alanlara göre şöyle gruplandırabiliriz:

1. Bir Yere Gidene veya Bir yerden Dönene Edilen Dualar

- Hayırlı gidip dönesin.
- Allah yolunu açık etsin.

2. Ahirette İyilik Dilekleri

- Mekanın cennet olsun.
- Allah'ım çocuklarıma Peygamber efendimizin yanından yer ayırsın.

3. Nazardan Korunmak İçin Dualar

- Allah kötü gözden, yavuz dilden saklasın.
- Allah nazardan korusun.

4. Helal Etme Üzerine Dualar

- Helal ü hoş olsun.
- Hakkım helal olsun.

5. Yemek Yedikten Sonra Yapılan Bereket Duaları

- Bereketli olsun.
- Allah kesene Halil İbrahim bereketi versin.

6. Bolluk Zenginlik ve Rızık Üzerine Başkalarına Yapılan İyi Dilek Duaları

- Allah taş diye tuttuğunu altın versin.
- Göklerden yağdırsın, yerlerden toplatsın.

7. Bolluk Zenginlik ve Rızık Üzerine Kişinin Kendisine Yaptığı Dualar

- Allah'ım rızığımızı bol ver.
- Allah'ım ferah bir yaşam nasip et.

8. Şükür Duaları

- Ya rabbi, ya Resulullah sana şükür Allah'ım.
- Allah'ıma çok şükür olsun.

9. Sağlık Dileme Üzerine Dualar

- Allah ağrı sızı göstermesin.
- Allah elden ayaktan düşürmesin

10. İş Üzerine Dualar

- Allah'ım hayırlı işler nasip eylesin.
- Allah işini gücünü artırsın.

11. Devlet Millet ve Vatan İçin Edilen Dualar

- Allah devlete millete zeval vermesin.
- Vatanımızı milletimizi sen koru.

12. Rüya Görene Edilen Dualar

- Hayırdır inşallah.
- Hayra karşı olsun.

13. İsteklerin Kabulü Üzerine Dualar

- Allah kalbinize göre versin.
- Allah'ım bizi utandırma.

14. Çocuğu Olanlara Dualar

- Yavruların ömürlü ola, acısını yaşamayasın.
- Allah bağışlasın.

15. Ölenin Arkasından Ölenin Kendisine Edilen Dualar

- Allah yattığı yerlerde utandırmasın.
- Allah rahmet eylesin.

16. Ölenin Arkasından Ölenin Ailesine Söylenen Dualar

- Baban nur içinde yatsın.
- Başınız sağ olsun.

17. Yaşlılar İçin Dualar

- Allah elden ayaktan ettirmesin, köşelere yatırıp ellere kapılara baktırmasın.
- Allah el ayağa düşürmesin.

-
- 18. Hastalar İçin Edilen Dualar**
- Çok yaşa, iyi yaşa (Hapşıran için en yaygın dua).
 - Allah acil şifalar versin.
- 19. Sevdiğine Kavuşma Üzerine Dualar**
- Allah sevdiğine kavuştursun.
 - Allah seni sevdiğine bağışlasın.
- 20. Yeni Bir Mal Edinene Dualar**
- Allah güle güle binmeyi nasip etsin.
 - Ayağında eskisin.
- 21. Başkalarına Muhtaç Olmamak Üzerine Dualar**
- Allah'ım muhanede muhtaç etme.
 - Allah ele baktırmasın.
- 22. Kötü Bir Felakete Uğrayana Dualar**
- Allah beterinden saklasın.
 - Geçmiş olsun.
- 23. Uzun Ömür Dileyen Dualar**
- Allah gecinden versin.
 - Allah ömür bereketi versin.
- 24. Nasip, Kısmet, Talih ve Murada Ermek Üzerine Dualar**
- Başınıza devlet kuşu konsun.
 - Allah hayırlı kısmet nasip etsin.
- 25. Okuyan Çocuklar İçin Dualar**
- Çeriğimize çocuğumuza zihin açıklığı ver.
 - Allah akıl baylığı versin.
- 26. İyi Bir Gelecek ve Mutlu Bir Yaşam Dileyen Dualar**
- Allah ağzının tadını bozmasın.
 - Günün gözün hoş olsun.
- 27. Yeni Doğan Çocuklara Dualar**
- Allah analı babalı büyüksün.
 - Allah uzun ömür versin
- 28. Dini Yönden İyi Olmak Üzerine Dualar**
- Allah imandan kurandan ayırmasın.
 - Yasin, kuran, din, iman nasip et.
-

29. Hayır, Dileyen Dualar

- Hayırlı olsun.
- Hayırlı ölüm nasip et.

30. Ulu Kişiler Tarafından Korunmak ve Onların Yoldaşlığını Kazanmak Üzerine Dualar

- Erenlere evliyalara komşu ol.
- Hızır yetişir inşallah.

31. Cin, Peri ve Şeytan'dan Korunmak Üzerine Dualar

- Cehennemden narından, şeytanın şerrinden sana sığındım.
- İyi saatte olsunlar.

32. Allah'ın Rahmetine Kavuşma Üzerine Dualar

- Allah'ın rahmeti üzerinize olsun.
- Allah rahmet bereketi versin.

33. Bela ve Kazadan Korunmak Üzerine Dualar

- Allah kaza bela göstermesin.
- Allah görünmez kazalardan belalardan saklasın.

34. Utanç Verici Durumlardan Korunmak İçin Dualar

- Allah kimsenin yüzünün karasını yüzüne vurdurmasın.
- Başınız eğilmesin.

35. Evlenenler İçin Dualar

- Allah mesut bahtiyar etsin.
- Allah bir yastıkta kocatsın.

36. Evlenecekler İçin Dualar

- Allah ocağına hayırlısını nasip etsin.
- Allah al duvaklı gelinler nasip etsin.

37. Dert ve Sıkıntı Görmemek Üzerine Dualar

- Allah elem keder vermesin.
- Allah dert tasa vermesin.

38. Askere Gidenler İçin Dualar

- Hayırlı teskereler.
- Allah kör kurşunlardan korusun.

39. Açlıktan ve Fakirlikten Korunmak Üzerine Dualar

- Allah kimseyi açlıkla terbiye etmesin.
- Allah fakirlik göstermesin.

40. Allah Rızasını Almak Üzerine Dualar

- Allah razı olsun.
- Allah rızası için.

41. Kötü Yollardan Kurtulmak İçin Yapılan Dualar

- Allah iyi yola getirsin.
- Allah doğru yolu bulmayı nasip etsin.

42. Baht Açıklığı Üzerine Dualar

- Bahtın açık olsun.
- Bahtın ak olsun.

43. Günahların Affi İçin Dualar

- Günahlarımı affet.
- Günahlarımdan sana sığındım yarabbi.

44. Kötü Yollara Düşmemek Üzerine Dualar

- Allah'ım kötü yola sevk etmesin.
- Hayırlı yollara götürsün.

45. Komşu ve Akrabalar İçin Dualar

- Konumu komşumu da Allah kötü yola sevk etmesin.
- Allah'ım komşularıma da çok versin.

46. Kötü Mutsuz Günler Görmemek Üzerine Dualar

- Allah o günleri göstermesin.
- Allah bir daha göstermesin.

47. Çocuk Sahibi Olmayanlara Yapılan Dualar

- Allah oğul uşak sahibi etsin.
- Dallanıp budaklanasın.

48. Genç Kızlara Evlilik Üzerine Edilen Dualar

- Al kınalar yakınasın.
- Başında mumlar yanası.

49. Beddua Gibi Söylenen Dualar

- Gözü kör olmayasica.
- Allah iyiliğini versin.

Turkish Studies

-
- 50. Bir Yere Gidenin Geride Kalanlara Ettiği Dualar**
- Allahısmarladık.
 - Sağlıcakla kalın.
- 51. Bekâr Erkeklerle Edilen Dualar**
- Al kınalı parmak tutasın.
 - Al başlı gelinler al.
- 52. Tebrik Etmek İçin Kullanılan Dualar**
- Hayırlı olsun.
 - Gözlerin aydın.
- 53. Takdir Edilip Beğenilen Kişiler İçin Dualar**
- Bacım olsun.
 - Kurbanım olayım.
- 54. Dini Bir Görevi Yerine Getirene Söylenen Dualar**
- Allah kabul etsin.
 - Ölmüşlerinin canına değsin.
- 55. Tüm İşlerin Yolunda Gitmesi İçin Dualar**
- Allah işini denk getirsin.
 - Allah utandırmasın.
- 56. Birlik ve Beraberlik Üzerine Edilen Dualar**
- Allah birlik versin.
 - Allah birlikten ayırmasın.
- 57. Allah'ın Yardımını Dileyen Dualar**
- Allah yardımcın ola.
 - Sen yetiş Ya rabbi.
- 58. Söylenen İyi veya Kötü Söze Karşı Edilen Dualar**
- Ağzından yel alsın.
- 59. El, Ayak ve Ağız İle Yapılan Bir İş İçin Dualar**
- Eline sağlık.
 - Allah eline ayağına kuvvet versin.
- 60. Ölümünden Korunmak İçin Dualar**
- Allah acı, ölüm vermesin
 - Allah ciğer ataşı vermiye

-
- 61. Başa Gelen Kötü Durumlardan Kurtulmak İçin Dualar**
- Kurtara Allah.
 - Allah kurtarsın.
- 62. Aklımıza Gelen veya Başkalarının Başına Gelen Kötü Durumlardan Korunmak İçin Söylenen Dualar**
- Allah etme, etmiye.
 - Allah kulun sen sakla.
- 63. Herhangi Bir Olumsuzluk Karşısında Sabır Dileyen Dualar**
- Allah sabır versin.
 - Mevlam sabırlar versin.
- 64. Ölen Kişinin Arkasından Ölenin Ailesine Başsağlığı Dileyenlere Söylenen Dualar**
- Dostlar sağ olsun.
 - Sen sağolasın.
- 65. Günahlarımızın Başkasının Üzerine Gitmesi Üzerine Dualar**
- Günahlarımız gavurun kızına hep.
- 66. Çocuklar İçin Söylenen Dualar**
- Darısı çocuklarımızın başına.
 - Allah'ım çocuklarıma hayırlı kader aç.
- 67. Sevilen Kişilere Gelecek Tüm Olumsuzlukların Kendi Canına Gelmesi Üzerine Söylenen Dualar**
- Hepiniz ağrı acısı bana gele.
- 68. Yağmur Yağması İçin Edilen Dualar**
- Gövden rahmet.
 - Ver Allah'im ver
 - Sellice yağmur.
- 69. Birbirine Hasret Kalmış Kişilerin Kavuşması Üzerine Dualar**
- Mevlam gavuşdur bizi.
 - Allah kavuştursun.
- 70. Doğru Yoldan Ayrılmamak, Şaşırmamak Üzerine Söylenen Dualar**
- Allah şaşırtmaya.
 - Allah yanıldıp, şaşırtmasın (Yanıldıp=Yanıltıp).

-
- 71. Kişinin Değerinin Düşmemesi Üzerine Söylenen Dualar**
- Allah kimseyi kıymette düşürmesin.
- 72. Herhangi Yanlış Bir Şey Yapana Söylenen Dualar**
- Allah akıl versin.
 - Allah akıllar fikirler versin.
- 73. Yapılan Bir Uğraşın, Bir Çabanın Karşılığını Almak İçin Söylenen Dualar**
- Allah emeklerini eline vermesin.
- 74. İftiraya Uğramaktan Korunmak İçin Söylenen Dualar**
- Allah kuru iftiradan saklasın.
 - Şeri şeytandan guri böhtandan hefsolasan (Guri Böhtan=Kuru iftira, Hefsolasan= Korunasın).
- 75. Kişinin Anne Babası İçin Söylenen Dualar**
- Baban sağ olsun.
 - Anan baban köşgüne otura (Köşg=Köşk).
- 76. Çocuk Sahibi Olacaklara Söylenen Dualar**
- Eli ayağı sağlam olsun.
 - Eli ayağı düzgün ola.
- 77. Alışverişlerde Kullanılan Dualar**
- Bereket versin.
 - Paranın hayrını gör.
- 78. Günler ve Mevsimlerle Allakalı Dualar**
- Allah yazımızı yaz, kışımızı kış eyleye.
 - Allah gün baylığı versin.
- 79. Allah'ın Gerekli Olan Şeyi Gerektirdiği Yerde ve Zamanda Vermesini İsteyen Dualar**
- Allah kimseyi yaz günü ayransız, kış günü yorgansız, bayram günü oğlansız koymasın.
- 80. Soyun Sopun Devamı Üzerine Söylenen Dualar**
- Allah bir taneden yeşerde.
- 81. Kötü İnsanların Şerrinden Korunmak İçin Dualar**
- Allah münafık şerrinden emin eyleye.
 - Allah uyur ardı uyanık düşürmesin.

2- Beddualar

Beddua, dua kelimesinin önüne, Farsça'da "kötü" anlamına gelen "bed" kelimesinin gelmesiyle oluşmuştur. Beddua "Kötü dua, Kötü istek" anlamlarına gelmektedir. Bir iç yangını, bir acıyı, öfkeyi, nefreti yansıtan beddualar en az dualar kadar özgün ve belki onlardan daha çok etkileyicidir. Çünkü çoğu zaman acımasız, kıyıcı, yok edici anlamlar yüklenen kalıp sözlerden oluşurlar.

Lanet, ilenç olarak da tanımlanan beddualar bir kimseye, bir nesneye, bir topluma yöneltmiş kötü dilek/niyet ifade eden sözlerdir. Halk ağzında "kargış" olarak adlandırılan bedduanın, hem söyleyeni hem söyleneni etkilediğine inanılır. Bedduaların yedi yıl etkili olduğuna inanan topluluklar dahi vardır. İslam dini, insanlara, kargış söylemekten sakınmayı tavsiye etmektedir. Olgun insana da yakışanın bu olduğu bilinmektedir.¹²

Beddualar, kalıp sözler içinde en geniş yere sahip olan kültür ürünlerimizdir. Bunda bedduaların ele aldığı konuların fazla olması ve günah anlayışından dolayı kişinin kendisine zarar verene kötülük yapmayı onu Allah'a havale etmesinin etkisi büyüktür. Ayrıca bedduaların kadınlar tarafından çok kullanılması da fazla olmasıyla doğru orantılıdır.

Beddualar; dualar, atasözleri ve deyimler gibi toplumun, zaman içerisinde oluşturduğu anlatım kalıplarıdır. Beddualar da dua, atasözü ve deyimlerde olduğu gibi hep aynı kelimelerle ve aynı anlatım şekilleriyle söylenirler. Halkın kötülük gördüğü kişiler hakkındaki duygularını, o kişilerle ilgili ödüllendirme, cezalandırma ve intikam alma anlayışını dile getiren beddualar da tıpkı dualar gibi atasözleri ve deyimlere göre daha yöreseldir. Fakat beddualar edebi dile daha az girmiştir. Beddualara halk dilinde *kargış*, beddua eden kişiye ise *kargışçı* denir. Kargışlarda kötülükte bulunan kişiyle kargışçı arasında geçmiş olay ve olaylar vardır. Karşılıklı ilişkiden zarar gören kargışçı, kötülük gördüğü kişinin zarar görüp cezalandırılmasını ister. Kargışçının beddua alan kişiye yönelttiği cezanın niteliği, niceliği, ne zaman ve nasıl tecelli etmesi gerektiği kargışçı ile muhataplarının arasındaki ilişkiyle, ortaya çıkan kötülüğün durumuna bağlıdır. Ayrıca bu cezalandırmanın niteliği, kargışçının kültürü, inancı, adalet anlayışı, değer yargıları ve toplumsal çevresi ile de yakından ilgilidir.

"Beddualarda, bedduacının etkin bir konumda olduğu söylenemez. Kargışçı, vermek istediği cezayı verebilecek güç, yetenek ve imkâna sahip değildir. Kötülüğü karşılama güç ve imkânına sahip olan kişiler, akıllarından ve gönüllerinden geçenleri zati bizzat kendileri gerçekleştirirler. Duygu ve düşüncelerini gerçekleştiremeyen kişiler ise, bunların gerçekleşmesini kimi zaman Allah'a kimi zaman da dilek ve temenniye bırakmaktadırlar."¹³

Kargışçı, birisi için olumsuz bir sonuç doğuracak eylemi kendisi gerçekleştiremediğine, gerçekleşmesini, kendisi dışındaki kişi veya güçlerden beklediğine göre, kargışlarda birinci kişinin özne görevinde olması beklenemez. Genellikle dilek ve temennide bulunan birinci kişi, olsa olsa edilgen bir konumda ya da kendisi dışında gerçekleşmiş bir eylemin sonucu üzerinde etkili olabilmektedir.

Beddua etmek İslam inancında hoş görülmemektedir. Çünkü İslam dini iyilik, güzellik dinidir. Bu yüzden birisi hakkında kötü düşünmek dinimizle bağdaşmadığı için çoğu insan beddua etmekten kaçınır.

"Görünüşte gözlerdeki birkaç damla yaş kadar küçük olan bu sözler, aslında gönüldeki acı kadar büyük ve ağırdır. Beddualar bir bakıma çaresiz ve acı çeken insanın edenin bulacağına

¹² Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 261-262.

¹³ Mehmet Özmen, *Alkış ve Kargışlarda Cümle ve Anlatım Özellikleri*, Türk Dili Dergisi, S. 585, Eylül 2000, s. 280.

olan inancının ifadesidir.”¹⁴ sözleri bu durumu özetlemektedir. Beddua eden, bir nevi bu sözlerle yüreğindeki acıyı dillendirmektedir. Çaresiz kalan insan, çareyi Allah'ta aramaktadır.

Bedduaları söylendikleri alana göre sınıflandırmak zor bir iştir. Çünkü insanı beddua etmeye götüren bir sürü olay vardır. İnsanın kızgınlığı ve siniriyle bedduaların fazlalığı arasında doğru orantı vardır.

Edebiyatımızda mani biçiminde söylenen beddualar da mevcuttur.¹⁵

Kara dut parmak gibi

Kız yüzün kaymak gibi

Seni alan yiğitler

Kurusun yaprak gibi.

Köprünün altı diken

Yaktın beni gül iken

Allah da seni yaksın

Üç günlük gelin iken.

Canı haddinden fazla yanan insan, bazen beddua etmekten kendini alamaz. “Ağgelin” tarafından terk edilen Âşık Minhacî, sevdiğine şu şekilde beddua etmektedir:

Kapının önünde kangallar bitsin

Bacanım üstünde baykuşlar ötsün,

Altı ay yedi gün sıtma tutsun

Daha derdim az diyesin Ağgelin.

Gittiğin yer boran olsun, kış olsun,

Bastığın yer demir olsun, taş olsun,

Koynun dolu, kucakların boş olsun,

Daha derdim az diyesin Ağgelin.

Isıtmadan tetik olsun ellerin,

Döğünmekten çolak olsun kolların,

Lâl olasin söylemeye dillerin,

Daha derdim az diyesin Ağgelin.

Yeni Türk şiirinde de beddua sayılabilecek örnekler vardır. Faruk Nafiz Çamlıbel'in “Kıskanç” şiirinin ikinci dördlüğünü, beddua sayabiliriz:

Dilerim Tanrı'dan ki, sana açık kucaklar

Bir daha kapanmadan kara toprakla dolsun,

Kan tükürsün adını candan anan dudaklar,

¹⁴ Erol Kaya, “Van Bedduaları I”, *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 231, 1968, s. 5007.

¹⁵ Karataş, *aga.*, s. 262.

Sana benim gözümle bakan gözler kör olsun!

Tüm bu örneklerden de anlaşılacağı gibi anlatıma renk katan ve bazı durumlarda söylenmesi adet olmuş bu kalıp sözlerin kullanım alanı çok geniştir.

Türkçede sıkça karşılaştığımız bedduaları şöyle gruplandırabiliriz:

1. Kişinin Adının Yok olması Üzerine Beddualar

- Adı batasica.
- Adın sanın silinsin.

2. Ölmek Üzerine Beddualar

- Allah ileş etsin (ileş: leş, mundar, ölsün anlamında).
- Yüzünü yüyücüler görsün (yüyücüler: Cenaze yıkayıcıları).

3. Mutlu, Huzurlu Günler Görmemek Üzerine Beddualar

- Gün yüzü görmeyesice.
- Ak günler görmeyesice.

4. Ahlaksızlık Yapana Beddualar

- Arı namusu kesilesice.
- Çotu çıkasica.

5. Kişinin Çocuklarının Olmaması Üzerine Beddualar

- Dölü ocağı onmayasica.
- Evlat yüzü görmeyesice.

6. Kişinin Soyunun Kesilmesi Üzerine Beddualar

- Nesli tükenip de kökü kesilesice.
- Köküne gıran giresice.

7. Hastalık Dileyen Beddualar

- Ağzı al kanlar içinde kalasica.
- Ağzından burnundan kan gelsin.

8. Kimsesiz Kalmak Üzerine Beddualar

- Diplere yat da kapılara bak.
- Kapılara oturup yollara bakarsın inşallah.

9. Evsiz-Barksız Kalmak Üzerine Beddualar

- Odu ocağı sönesice.
- Ocağında incir ağacı bitsin.

-
10. **Bela ve Cezayı Dileyen Beddualar**
 - Allah belanı versin.
 - Allah cezanı vere.
 11. **Doğal Afetlere Uğramak Üzerine Beddualar**
 - Afet ölümlerinden gidesice.
 - Başına yıldırım düşsün.
 12. **Nazara Uğramak Üzerine Beddualar**
 - Kör nazarlara uğrayasica.
 - Kem gözler ciğerini dele.
 13. **Göz Üzerine Beddualar**
 - Gözü kör olasica.
 - Allah gözünü kör etsin.
 14. **Dert Bulup Derman Bulamamayı Dileyen Beddualar**
 - Allah bit versin de tırnak vermesin.
 - Allah baca versin de duman vermesin.
 15. **Evlilik Üzerine Beddualar**
 - Yurt yuva tutamayasica.
 - Evde kalasica.
 16. **Başkalarına Muhtaç Olmak Üzerine Beddualar**
 - Ellere avuç açarsın inşallah.
 - El aleme muhtaç olasın.
 17. **Anne ve Baba İçin Yapılan Beddualar**
 - Anan öle.
 - Baba yüzü görmeyesin.
 18. **Çok Uyuyana Edilen Beddualar**
 - Gözü eline gelesice.
 - İki gözü kör olasica.
 19. **Kulakları Duymayan Kişiye Edilen Beddualar**
 - Kulağına kurşun akasica.
 - Kulaklarına mih çakıla (mih: büyük çivi).

-
- 20. Ahirette Kötülük Dileyen Beddualar**
- Cennet yüzü görmeyesice.
 - Cehennem kütüğü olasin.
- 21. Yüzü Görülmek İstenmeyen İnsanların Yok Olması Üzerine Beddualar**
- Yerin dibine geçesice.
 - Cehennemin beri yanı yakın, öte yanına git.
- 22. İş Üzerine Beddualar**
- İşi gücü rast gelmeye.
 - Aldığımı doktorlara ver (Para kazanamamak üzerine beddua).
- 23. Kötü Talih (Baht karalığı) Dileyen Beddualar**
- Kör talihlere gelesin.
 - Bahtın kararsın.
- 24. Din ile İlgili Beddualar**
- Ahir nefeste dinsiz imansız gidesice.
 - İmansız gidesice.
- 25. Esprili Beddualar**
- Ölmüş karga gözünü oysun.
 - Guru obuzlarda boğulasın.
- 26. İstenip de Verilmeyen Şeyler İçin Edilen Beddualar**
- Yoğun yok olsun.
 - Zengin değil mi, zembile girsin.
- 27. İftiraya Uğramak Üzerine Beddualar**
- Guru iftiralara uğrayasica.
 - Kara iftiraya uğrayasica.
- 28. Ettiğini Çekmek Üzerine Beddualar**
- Ettiğini çekesin.
 - Yaptığın fitil fitil burnundan gelsin.
- 29. Soyunun Sopunun Kesilmesi Üzerine Beddualar**
- Köküne gıran giresice.
 - Soyu sopy kesilesice.
- 30. İnsanların Hayvanlardan Zarar Görmesi Üzerine Beddualar**
- İte kurda yem olasica.
 - Sarı arılar sokasica.
-

-
- 31. Kişinin Dert Keder Sahibi Olması Üzerine Beddualar**
- Allah benim kadar dert çıkarsın.
 - Allah gavur dertleri versin.
- 32. Okula Giden Çocuğa Beddualar**
- Okul azabından kurtulmayasın.
 - Okuyamaz ol.
- 33. Kötülük Yapanın Yaptığını Çocuklarından Bulmasını Dileyen Beddualar**
- Çorunda çocuğunda bulasica.
 - Ettiğini çocuklarında çekesice.
- 34. Silahla Vurulmak, Ölmek Üzerine Beddualar**
- Kör kurşunlara gelesice.
 - Yağlı kurşunlara gelesin.
- 35. Mal Mülk Para İle İlgili Beddualar**
- Kazanasın katasın da yiyemeyesin.
 - Paracıklar kazan pul olsun.
- 36. Özel Günlere Yönelik Söylenen Beddualar**
- Bayrama çıkamayasın.
 - Oruç tut da bayram edeme.
- 37. Rezil, Rüsva Olmak, Küçük Düşmek Üzerine Beddualar**
- İt irezil olasıca.
 - Rezil kepaze olasın.
- 38. Allah'ın Gazabına Uğramak Üzerine Beddualar**
- Allah'ından bulasın.
 - Allah'ın gazabına uğrayasica.
- 39. Ölünce Arkasında Dua Okuyacak Kimsesi Kalmaması Üzerine Beddualar**
- Arkandan Fatiha okuyanın kalmayasica.
 - Arkanda dua okuyanın olmasın.
- 40. Kahrolmayı Dileyen Beddualar**
- Allah seni kahretsin.
 - Kahrolasica.

-
- 41. Kendi Kendine Zarar Vermesini Dileyen Beddualar**
- Kudur da başını ye.
 - Kendi başını yiyesice.
- 42. Kişinin Sürekli Acı Çekmesini Dileyen Beddualar**
- İnım inim inleyesice.
 - Sürüm sürüm sürünesice.
- 43. Kişinin Ölüsünü Kaldıracak Kimsesinin Kalmaması Üzerine Beddualar**
- İtler yesin leşini.
 - Kurtlara kuşlara yem olasin.
- 44. Kötü Duruma Düşen Kişinin Kendisini Bu Duruma Düşürene Aynı Duruma Düşmesi İçin Ettiği Beddualar**
- Sende bencileyin ol.
 - Benden bin beter ol.
- 45. Kişinin İki Yakasının Biraraya Gelmemesi İşlerinin Yolunda Gitmemesi Üzerine Beddualar**
- İki ucunu bir yerde bulma.
 - İki yakalı gömlek bulma.
- 46. Nasip, Kısmet ve Murada Erememek Üzerine Beddualar**
- Allah nasip etmesin.
 - Muradın gözünde kalsın.
- 47. Yemek İçmek Üzerine Beddualar**
- Boğazında kalasıca.
 - Zıkkımın kökünü yiyesin.
- 48. Haram Etmek Üzerine Beddualar**
- Haram olsun.
 - Gözüne dizine dursun.
- 49. İki Yüzlü İnsanlara Edilen Beddualar**
- Bizi aldadan anacık babacık olsun.
 - Senin emmiliğin batsın.
- 50. Herhangi Bir Organıyla Zarar Veren Kişilerin Organları İçin Edilen Beddualar**
- Dilin tutula.
 - Çenesi çekilesice.

51. Her Şeyden Mahrum Kalmak Üzere Söylenen

Beddualar

- Mahrımlar kalasın.
- Görüp de ulaşamıyasın.

52. Felek İçin Edilen Beddualar

- Felek evin yıkılsın.
- Felek gözün kör olsun.

53. Ölünce Kişinin Ölüsünün Bulunmamasını ve Toprağa Girememesini İsteyen Beddualar

- Yere girmeyesin yere.
- Toprak kabul etmiye.

54. Kişinin Herhangi Bir Hayvan Olmasını İsteyen Beddualar

- Kurbağa olasan.
- Eşşek olup, semer takınasın.

55. Hasret Çekmek, Kavuşamamak Üzerine Beddualar

- Sılaya dönmiyesin.
- Sevdiklerine kavuşamıyasın.

56. Dua Gibi Söylenen Beddualar

- Aşk olsun.
- Burnumun bokuna bereket.

3-Selamlaşma Sözleri

Selamlaşmak her toplum için önemlidir. Çünkü selamlaşmak bir nevi hal hatır sormak anlamında kullanılmaktadır.

“Her toplumda gündelik hayatın çeşitli alanlarında kullanılması âdet edilmiş, her toplumun kendine özgü dilsel davranış şekilleri vardır. Birisiyle karşılaştığımızda, bir kimseyle irtibata geçerken veya iletişime girilen kişilerle vedalaşırken genel olarak toplumsal norm şekline gelen kalıplardan yararlanılmaktadır. Bireyler arası iletişimin göstergesi olan bu türden dil malzemeleri iletişime geçilen duruma göre, kendiliğinden oluşan bir refleks gibi ortaya çıkmaktadır. Sosyal yaşamın bir gereksinimi olan bu türden iletişim rutinleri, iletişime katılan kişinin yaşına, mesleğine, cinsiyetine, konumlarına ve kişilerin samimiyet derecelerine göre farklılık göstermektedir.”¹⁶

Benzer olaylar karşısında kullanılan iletişim araçları, her toplumun kültürüne göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık ülkeden ülkeye, ilden ile değiştiği gibi aynı ile bağlı ilçeler arasında da değişiklik göstermektedir. “Her yiğidin yoğurt yiyişi ayrıdır” atasözü bu farklılığı en

¹⁶ Ayhan Selçuk, *Kültürlerarası İletişim Açısından Gündelik İletişim Davranışları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 13, 2005, s. 1.

güzel biçimde ortaya koymaktadır. Bu farklılığı bilmeyen insanlar, kendisine farklı kültürden birisi selam verdiği zaman, bu selamı yanlış anlayabilmektedir. İletişim açısından selam büyük bir öneme sahiptir. Bazı kimselerin “Bir selamla başladı her şey” sözü, selamın iletişim açısından ne denli önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü bir selamın, tebessümün arkasından dostluklar, arkadaşlıklar gelmektedir.

Günlük hayatın vazgeçilmezi olan selamları söylendikleri alanlara göre şöyle sınıflandırabiliriz:

1. Dinin Etkisiyle Kullanılan Selamlar

- Selâmaleyküm.
- Aleykümselâm.

2. Başka Topluların Etkisiyle Kullanılan Selam Sözlere

- Merhaba.
- Günaydın.

4- Yeminler

Yemin insan için anlamlı bir kelimedir. Bazen ant içmek olarak anılır “ant içerim ki” veya “yemin ederim ki” diye başlayan, kendi kendimize veya başka birileri karşısında güven ve inandırıcılık sağlamak için söylenen sözlerle hep karşılaşırız. Mahkemede şahitlik yaparken yemin edilir. Asker eğitimini alır, vatani, bayrağı için yemin eder. Doktor eğitimini tamamlar ve insanlar arasında fark gözetmeyeceği üzere yemin eder. Polis vatanını, milletini koruyacağına, hukuk kurallarına uyup görevini en iyi şekilde icra edeceğine yemin eder. Toplumumuz içinde yeminli müşavirler vardır. Bunlar yeminli memurlardır. Bu da toplumumuzda yeminin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Aşık sevgisini göstermek için, inanan imanını belirtmek için yemin eder. Edilen yemine sadık kalmak insanın kendisine olan saygısını göstermektedir. Şiirlerde ve şarkılarda geçen “*Yemin ettim bir kere dönemem, Bir yemin ettim ki geri dönemem*” sözleri, yeminin kişiyi nasıl bağladığının en net göstergesidir.

“Yemin etmek” veya “ant içmek” eylemleri namus, şeref, haysiyet ve inanç üzerine yapıldığına göre, yeminine uymayanlar namussuzluğu, şerefsizliği ve haysiyetsizliği kabullenmiş durumdadırlar.

Yalan yere yemin etmek, hilekâr, ikiyüzlü, çıkarıcı insanların işidir. Bu kişiler yalan yere yemin etmeyi âdet haline getirmişlerdir ve durumu kurtarmanın peşindedirler. Böyle insanların yeminlerine güvenilmemektedir. Yalan yere yemin etmek dinimize göre günahdır. “Yemin borcu” anlayışı olduğu için bu kişilerin yalan yere ettikleri her yemin için, yemin borcu ödemeleri gerekmektedir.

Bir nevi yeminler, kişinin kendi kendisine yaptığı beddualardır. Çünkü kişi yemin ederken “*Allah çarpsın, Gözüm önüme aksın, Yediğim haram olsun, Şurdan şuraya gitmek nasip olmasın*” gibi sözler kullanmaktadır. Bu yeminler karşıdakini inandırmak üzere yapıldığı için, kişi karşıdakini inandırmanın en güzel yolunun kendisi için bir kötülük istemek olduğuna inanır. Bu düşünceden yola çıkarak kendi kendisine beddua etmektedir. Yeminler karşıdakini inandırmak amacıyla söylendiği için, karşıdakini inandırmak amacıyla her yol denir.

Beddua gibi edilen yeminlerin yanında, beddua özelliği göstermeyen yeminler de bulunmaktadır. Kişi karşıdakini inandırmak için önemli gördüğü değerleri de yeminine

katmaktadır. Bunu da genel olarak şahit gösterme yoluyla yapmaktadır. Bu şahit göstermede de en büyük yeri “Allah” ve “Kuran” almaktadır.

Yemin kelimesinin kendi başına kalıp söz oluşturduğu kullanımlar da vardır:

yemin ederim

yeminler olsun

yemin billah ederim.

1. Esprili Yeminler

- Guru obuzlarda boğulayım.
- Kör kargalar gözümü oysun.

2. Değer Verilen Şeyler Üzerine Yeminler

- Allah aşkına.
- Kur’an’a el basayım ki.

3. Ölmek Üzerine Yeminler

- Allah canımı alsın.
- Yarına çıkmak nasip olmasın ki.

4. Anne Baba ve Çocuklar Üzerine Yeminler

- Anam babam öle ki.
- Yavrurunun hayrını görmeyeyim.

5. Göz ve Görmek Üzerine Yeminler

- İki gözüm çıksın.
- Kör olayım.

6. Belaya Uğramak Üzerine Yeminler

- Allah belamı versin.
- Şeytan çarpsın.

7. Şahit Gösterme Yoluyla Yeminler

- Allah şahit olsun.
- Ezanlar şahit olsun ki.

8. Dinden Çıkma, Haram ve Günah ile İlgili Yeminler

- Allah’a asi gelmiş olayım ki.
- Dinden çıkmış olayım ki.

-
9. **Yiyecek, İçecek (Nimet) Üzerine Yeminler**
 - Ekmek çarpsın.
 - Yediğim ekmek gözüme dursun.
 10. **Kişinin Kendi Bedeninin Sakat Olması Üzerine Ettiği Yeminler**
 - Ellerim kırılsın.
 - Dilim lâl olsun.
 11. **Karşısındakinin Günahını Kendi Üzerine Almakla İlgili Yeminler**
 - Günahın boynuma.
 - Günahın benden sorulsun.
 12. **Namus ve Şeref Üzerine Edilen Yeminler**
 - Namusun hakkına.
 - Namussuzum doğru söylüyorum.
 13. **Rezil, Rüsva Olmak, Utanıp, Küçük Düşmek Üzerine Söylenen Yeminler**
 - Gelen geçen yüzüme tükürsün ki.
 - Elaleme rezil rüsva olayım ki.
 14. **Tövbe Etmek Üzere Söylenen Yeminler**
 - Tövbeler olsun.
 - Tövbe olmasın ama tövbeden beri olsun.
 15. **Günlük Hayatta En Çok Kullanılan Yeminler**
 - Yemin ederim.
 - Valla, Vallaha, Vallaha billaha, Hemi valla hemi billa.

5- **Günlük Hayatta Kullanılan Çeşitli Kalıp Sözler**

Bu sözler günlük hayatta karşılaşılan bir durum karşısında dile getirilen hazır unsurlardır. Toplumun hafızasında varlığını sürdüren bu unsurlar konuşmaları kolaylaştıran klişe sözlerdir. Söylendikleri bir sürü durum vardır.

Herhangi bir sebeple bir yere giden kişinin ardından, herhangi bir kişiden özür dilerken, birisinin hâlini hatırlar sorarken, uyumak için giden kişinin ardından, yıkanan veya tıraş olan kişi için, bir kişinin önemli bir gününü kutlarken, bir kişiyi sembolik olarak ödüllendirirken, bir isteği kabul veya ret ederken, bir istek bildirirken, soru sorup cevabını beklerken bu kalıp sözler kullanılmaktadır. Ayrıca kültürel değerlerin, dini ve batıl inançların etkisiyle de kullanıldıkları görülmektedir.

Bu sözlerin kullanılması toplumsal adet haline gelmiştir.

1. **Bir Yere Gidene veya Geride Kalana Söylenen Kalıp Sözler**

- Hoşça kal.
- Güle güle git.

Turkish Studies

-
- Güle güle gidip, dönesin.
 - Görüşmek üzere.
 - Görüşürüz.
 - İyi yolculuklar.
 - Allah selamet versin.
 - Allah yol açıklığı versin.
 - Allah'a emanet ol.
 - Kendine iyi bak.
 - Kendine dikkat et.
 - Kendine has bak.
 - Kendine iyi davran.
- 2. Özür Dileme Bildiren Kalıp Sözler**
- Kusura bakma.
 - Pardon.
 - Özür dilerim.
 - Af edersin.
- 3. Hâl hatır Sormak İçin Kullanılan Kalıp Sözler**
- Nasılsınız.
 - Allah iyilik versin.
 - Naber?
 - Ne haber?
 - İyi misiniz?
 - Ne var ne yok.
- 4. Uykudan Önce söylenen Kalıp sözler**
- İyi geceler.
 - İyi uykular.
 - Allah rahatlık versin.
 - Geceniz iyi olsun.
- 5. Sabahları Söylenen Kalıp Sözler**
- Sabah şeriflerin hayrola.
 - Hayırlı sabahlar.

6. Yıkanan veya Tıraş Olan Kişiler İçin Söylenen Kalıp Sözler

- Güle güle kirlen.
- Sıhhatler olsun.
- Sağlıkla kirlen.

7. Kutlamalar İçin Kullanılan Kalıp Sözler

- Bayramınız kutlu olsun.
- Bayramınız mübarek olsun.
- İyi Bayramlar.

8. Sembolik Olarak Ödüllendirme Bildiren Kalıp Sözler

- Aferin.
- Bravo.
- Berhudar ol.
- Su gibi aziz ol.
- El öpenlerin çok olsun.

9. Töre, Gelenek ve Kültürel Değerleri Yansıtan Kalıp Sözler

- Elçiye zeval olmaz.
- Yediğin içtiğin senin olsun gezdiğin gördüğün yerleri anlat.
- Ölülerin ardından kötü söz söylenmez.
- Ayıptır söylemesi.
- Büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öperim.
- Gelelim fasulyenin faydalarına.

10. Dinleyeni veya Konuşanı Yücelten Kalıp Sözler

- Senden iyi olmasın.
- Sözünü balla kestim.
- Estağfurullah.
- Rahatsız ediyorum.
- Rica ederim.
- Efendime söyleyeyim.

11. Dini İnançları Yansıtan Kalıp Sözler

- Allah bilir.
- Günah.
- Allah kerim.

- Kadere meydan okunmaz.

12. Batıl İnançları Bildiren Kalıp Sözler

- İyi saatte olsunlar.
- Elemtere fiş kem gözlere fiş.
- Şeytan kulağına kurşun.

13. Bir İstek Bildiren Kalıp Sözler

- Bana müsaade.
- Gereğini arz ederim.

14. Soru Sorup Cevap Almak İçin Kullanılan Kalıp Sözler

- Hemşerim memleket nere?
- Eş olarak kabul ediyor musunuz?

15. Bir İsteği Kabul Etmek İçin Kullanılan Kalıp Sözler

- Başım gözüm üstüne.
- Baş üstüne

16. Bir İsteği Reddetmek İçin Kullanılan Kalıp Sözler

- Maalesef.
- Olacak iş değil.

17. Şaşırlan Durumlarda Kullanılan Kalıp Sözler

- Yok artık!
- Yok daha neler!

6- Atalar Sözü Şeklinde Meşhurlaşmış Sözler

Meşhur sözler atalar sözü gibi meşhurlaşan fakat bazı yönden atasözünden ayrılan kalıp sözlerdir. Atalar sözüyle en çok karıştırılan sözlerdir. Yapı bakımından takımlaşmış kalıp sözlerle benzeyen bu sözler bazı özellikleri yönünden takımlaşmış kalıp sözlerden ayrılırlar. Meşhur sözler çoğu zaman mecazlı şekildedir.

Meşhur sözler mutlaka başvurulması gereken bir anlatım aracı değildir. Aynı olay için başka türlü söyleyiş özellikleri de kullanılmaktadır. Fakat bu sözlerin anlatımı kuvvetlendirmek, renklendirmek daha etkili hale getirip, süslemek gibi özelliği vardır.

“Atalar sözüyle kalıp sözler arasında iki esaslı fark vardır:

a- Atalar sözü genel bir kural, düsturlaşmış bir derstir. Salt ve kesin bir gerçektir. Doğruluğu yalnız kendisine uyar bir olaya uygulanmasına bağlı değildir. Meşhur sözde ise genel kural olmak vasfı yoktur. O her vakit doğru olan bir gerçek değil, ancak belli bir olaya uygulandığı zaman değer kazanan bir sözdür. Meselâ: ‘Bugünkü işini yarına bırakma’ atalar sözü her vakit doğrudur. Bir olaya tatbik edilmeden de kabul olunur. Fakat ‘Bu perhiz ne, bu lahana turşusu ne?’ meşhur sözü, her vakit doğru olarak kabul edilemez. Ancak kendisine uyar bir olaya işaret edilerek söylendiği vakit değer kazanır.

b- Meşhurlaşmış kalıp sözlerin amacı güzel ve çekici olmaktır. Atalar sözününkü ise iyiyi doğruyu yahut olagelen şeyi göstermektir. Meselâ biraz evvel söylediğimiz atalar sözü ile meşhur söz arasında güzellik bakımından bir karşılaştırma yapılırsa meşhurlaşmış kalıp sözler daha parlak bulunur. Böyle olmakla beraber atalar sözünün güzellik bakımından her zaman meşhurlaşmış kalıp sözden aşağı olduğu sanılmamalıdır. Atalar sözünün çoğu hikmeti ve kuralı, doğruyu ve iyiyi, gayet güzel bir anlatım içinde düsturlaştırmıştır.”¹⁷

Meşhurlaşmış kalıp sözler bu farklarıyla atasözünden ayrılmaktadır. Kalıp sözleri atalar sözünden ayıran bir diğer ince ayrıntı da atasözünün hükmünün geniş zaman çekimindeyken, meşhur sözlerin hükmü şimdiki zaman hükmündedir ve genel bir hüküm belirtmez. Bazı sözler ise hem atalar sözü hem de meşhurlaşmış kalıp sözler niteliğindedir. Çünkü bir söz bazen genel hüküm niteliğindeki bazen genel hüküm niteliğinde olmaz. Meşhurlaşmış kalıp sözlere örnekler:

- Dağdaki gelmiş, bağdakini kovuyor.
- Kaşıkla aş verir sapıyla göz çıkarır.
- Algı yok, vergi yok.

7- Anlatımı Süslemek İçin Kullanılan Takımlaşmış Sözler

Özel bir durumu anlatmak üzere belirli kelimelerle yapılan tam ve eksik cümlelerden oluşan sözlere takımlaşmış kalıp sözler denilmektedir. Bu belirli kelimeler bazen gerçek manalarıyla kullanılırken, bazen de mecazlı olarak kullanılmaktadır. Ortaya çıkan ifadelerde estetik kaygı aranmaz. Takımlaşmış kalıp sözler cümle özelliğinde bulunduğu için deyimlerden ayrılmaktadır. Çünkü deyimler kelime yapısında bulunan söz kümeleridir. Takımlaşmış kalıp sözler cümle yapısında olduğu için belli hüküm taşırlar.

Takımlaşmış kalıp sözler dilin yapısında çok önemli bir yere sahiptir. Bu sözler anlatımı süslemek veya kuvvetlendirmek gibi bir amaçla kullanılmasa da bazı kavramları anlatmak için bu kalıp sözlerin yardımına ihtiyaç vardır. Takımlaşmış kalıp sözlere örnekler:

- Yaşı ne başı ne?
- Büyümüş de küçülmüş.
- Buyur burdan yak.

8- Küfür Gibi Kullanılan Kalıp Sözler

Bir kişiye hakaret etmek, aşağılamak için söylenen ve içeriği ahlakla bağdaşmayan, dine ters düşen kötü sözlere küfür denmektedir.

Küfür gibi kullanılan kalıp sözler, Küfür özelliği gösteren fakat küfre göre daha hafif ve adaplı olan sözlerdir. Bu sözler kızılan kişilere anlık tepkiyle söylenmektedir. Bu sözlere örnekler:

- Eşşek oğlu eşşek.
- Deyusun oğlu.

¹⁷ Ömer Asım Aksoy, **Gaziantep Ağı II**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1945, s. 214.

9- Kızılan Kişilere Söylenen Kalıp Sözcükler

Herhangi bir neden yüzünden kızılan kişilere tepki göstermek amacıyla kullanılan kalıp sözcüklerdir. Bu sözcükler içinde küfür özelliği gösteren sözcükleri ele almadık. Bu sözcükler karşıdaki kişiye tehdit amaçlı kullanılan sözcüklerdir. Kızılan kişilere söylenen kalıp sözcüğe örnekler:

- Benden günah gitti.
- Bunun hesabını vereceksin.

10- Cevabı Beklenmeyen Sorularda Kullanılan Kalıp Sözcükler

Herhangi bir durumda soru sorar gibi kullanılsa da tam olarak soru özelliği göstermeyen kalıp sözcüklerdir. Bu sözcükler soruya tam cevap alma özelliği göstermezler. Eylem olarak bir karşılık beklemek için kullanılmalarının yanında bir tepki olarak da kullanılanları vardır. Bu kalıp sözcüğe örnekler:

- Can kurtaran yok mu?
- Sana ne?

11- Benzetme Amacıyla Kullanılan Kalıp Sözcükler

Herhangi bir yönüyle bir duruma, bir eyleme benzetilen olaylar karşısında kullanılan sözcüklerdir. Bu sözcüklerin amacı anlatımı süslemek ve kuvvetlendirmektir. Bu sözcükler deyimlere benzerler fakat cümle yapısında oldukları için deyimlerden ayrılırlar. Bu sözcüğe örnekler:

- Yıllanmış şarap gibi.
- Eşek ölüsü gibi.

12- Bir şey Rica Ederken, Bir İstekte Bulunurken, Yalvarırken Kullanılan Kalıp Sözcükler

Herhangi bir nedenle birinden bir şey isterken, bir ricada bulunurken veya birine yalvarırken kullanılan belli başlı kalıp sözcüklerdir. Bu sözcükler farklı yörelerde de olsa aynı özelliktedirler. Bu sözcüğe örnekler:

- Ayağının altını öpeyim.
- Kulun, köpeğin olayım.

13- Karşılıklı Konuşmalarda Kullanılan Kalıp Sözcükler

Karşılıklı konuşmalarda söz arasında geçen belli başlı sözcükler vardır. Örnek verirken, birinden bahsederken, başka yerde olan olumsuz bir durumu anlatırken söylenen kalıp sözcüklerdir. Bu sözcüğe örnekler:

- Sözüm meclisten dışarı.
- Sözüm ona.
- Kendi yok Allah'ı var.
- Demem o ki.
- Deyim yerindeyse.

14- Günlük Hayatla İlgili İyilik Dileyen Kalıp Sözler

Bu sözler dua özelliği gösteren iyilik temennileridir. Kişinin gününün, hayatının, her vaktinin iyi, güzel geçmesini isteyen söz kalıplarıdır. Bu sözlere örnekler:

- İyi günler
- Hayatınızda esenlikler, saadetler, başarılar, mutluluklar dilerim
- Hayırlı günler

15- Misafire veya Bir Yerden Gelene Söylenen Kalıp Sözler

Misafiri karşılamak ve ağırlamak bizim kültürümüzün yapı taşlarından. Misafirin kendini yabancı hissetmemesi, kendi evinde gibi hissetmesi için uğraşılır. Bu sebeple misafirin güzel karşılanması gerekir. Misafiri karşılariken söylenen kalıp sözlere örnekler:

- Buyurun!
- Hoş geldiniz.
- Hoş geldiniz, Sefa geldiniz.
- Kendi eviniz gibi davranın.
- Ayakta kaldınız, buyurun.
- Kendinizi yabancı hissetmeyin.

16- Masal ve Hikâyelerde Kullanılan Kalıp Sözler

Masal ve hikâyelerin konuları farklı olsa da içinde geçen birçok cümle ortaktır. Her yörede kelimelerde, harflerde ve kalıpların kuruluşlarında ufak tefek farklılıklar olsa da hep aynı kelime gurupları kullanılmaktadır. Bu kelime gurupları artık kalıplaşmıştır. Bu kalıp sözlere örnekler:

- Kırk gatır mı? Kırk satır mı?
- Deve tellal iken, eşek berber iken
- Bir varmış bir yokmuş

17- Halk Ağzındaki Şarkı, Türkü ve Oyunlarda Geçen Kalıp Sözler

Sözlü kültür ürünü olarak kalan şarkı, türkü ve oyunlarda genelde hep aynı sözler geçmektedir. Dualar ve beddualar bu şarkı, türkü ve oyunların içine mont edilmiş durumdadır. Bu kalıp sözlere örnekler:

- Çok verenin oğlu olsun
- Az verenin gızı olsun
- Gız çatlasın ölsün
- Oğlan yanımıza yoldaş kalsın.
- Verenin oğlu olsun
- Vermeyenin kara kedisi.

18- Güreşlerde Söylenen Pehlivan Duaları

Güreşlerde pehlivanları motive etmek, güreşlere renk getirmek, seyircileri coşturmak amacıyla cazgırlar tarafından kalıplaşmış sözler söylenmektedir. Bu sözlerin çoğu dua özelliği göstermektedir. Bu mani gibi söylenen dualar güreşlerin olmazsa olmazıdır. Pehlivan dualarına örnekler:

- Merdane merdane
İki yiğit çıktı meydana
Büyüğüm diye sevinme
Küçüğüm diye yerinme
Hazreti Ali indi pınara
Allah her ikinizin işini de oyara

19- İnsanlara Hitap Etmek İçin Kullanılan Kalıp Sözler

İnsanlara seslenirken, karşılıklı konuşurken kişilerin isimlerinin ve lakaplarının dışında kullanılan hitap şekilleridir. Bu hitap şekilleri toplumun her kesiminde kullanılmaktadır. Yaş gruplarına, akrabalık, arkadaşlık, cinsiyet derecelerine göre farklılık gösterse de her yörede kullanılmaktadır. Hitap etmek için kullanılan kalıp sözlere örnekler:

- Ulan
- Gardaş

20- Hayvanlara Seslenirken Kullanılan Kalıp Sözler

Hayvanlara da insanlar gibi seslenirken kullanılan belirli kalıp sözler vardır. Köpeğin, kedinin, kuşun, ineğin vb. her hayvana seslenirken farklı kelimeler kullanılmaktadır. Fakat toplumun her kesiminde aynı hayvanlar için benzer seslenme şekilleri de vardır. Bu kalıp sözlere örnekler:

- Bisten bisi bisi (Kediler için)
- Bülü bülü (Tavuklar için)

21- Sevgi ve Aşk İçin Kullanılan Kalıp Sözler

İnsanlar içinde yaşadığı sevgiyi, aşkı dışa yansıtmak isterler. Bunu yansıtırken güzel söz söylemek isterler. Bu sözler hemen hemen hep aynıdır. Sevgi ve aşk için söylenen kalıp sözlere örnekler:

- Seni çok seviyorum
- Gözbebeğim

Sonuç

Anadolu Ağızları içersinde yer alan Kalıp sözlerin ele alındığı bu çalışmada anlam yönünden kalıp sözler ele alınmış ve örnekleri gösterilmeye çalışılmıştır. Ulaştığımız bulgular şunlardır:

1. Aynı durumlar için, Anadolu'nun farklı yerlerinde farklı kalıp sözler kullanılır.

2. Aynı türden kalıp sözler, ufak ses değişiklikleri olsa da Anadolu'nun her yerinde benzer şekiller de görülür.
3. Emir kipinde çekimlenmiş kalıp sözler bulunur (Örn: Çok bayramlar gör.)
4. Halkın el değmemiş mirası olarak bulunan kalıp sözler sohbetleri daha zevkli ve daha güzel hâle getirir.
5. Kalıp sözler belirli durumlarda söylenme beklentisi oluşturur. Dinleyenin de söyleyenin de bu sözlerin kullanılmasını beklediği görülür.
6. Kalıp sözler bir şey söylenmesi zaruri hâle gelen durumlarda, söylenilmesi toplum kurallarına uygun olan ve kolay söylenen sözlerden oluşarak iletişimi kolaylaştırır.
7. Kalıp sözlerde ölçülü ve kafiyeli yapılar da bulunur.
8. Tek sözcükten oluşan kalıp sözler vardır (Örn: Amin, Şükür vb.). Fakat atasözü, deyim, ikileme gibi diğer söz kalıpları en az iki sözcükten oluşturur.
9. Kalıp sözler genel olarak basit kiplerde çekimlenirken nadir de olsa birleşik kipli şekilleri vardır (örn: Basit çekim: Adı batsın.; Birleşik çekim: Ayağın kırılsın, gelmez olaydın.)
10. Kalıp sözler içerisinde eksilteli yapılar fazladır (Örn: "Allah" Ellerine sağlık "versin").
11. Kalıp sözler içerisinde en fazla yere "Dualar, beddualar, yeminler ve dini inançları yansıtan sözler" sahiptir.
12. Kalıp sözler içerisinde ki'li birleşik yapıda olan cümleler çoktur (Örn: Allah şahit olsun ki.).
13. Kalıp sözler içerisinde sıfat tamlaması ve isim tamlaması şeklinde kurulan yapılar mevcuttur (Örn: Cennet hatunusun, Kırk bir kere maşallah.).
14. Kalıp sözlerin birçoğu diek-şart çekiminde kurulmuştur (Örn: Yalanım varsa gözüm kör olsun.).
15. Kalıp sözler içerisinde yer alan bedduaları en fazla kadınlar kullanır. Bu da kadınlarımızın kendilerine yapılan kötülöklere bizzat cevap veremediklerini ve bu durumda Allah'tan yardım beklediklerini gösterir.
16. Kalıp sözler içerisinde yer alan dua ve bedduaların bu kadar fazla olması, toplumumuzda iyi dilekler kadar kötü dileklerin de etkili olduğunun kanıtıdır.
17. Kalıp sözler içerisindeki dua ve beddualarda istek kipleri çok fazla yer tutar.
18. Kalıp sözler içerisinde ikilemeler de vardır (Örn: Ettiklerin fitil fitil burnundan gelsin.).
19. Kalıp sözler içinde bugün ölçünlü dilde kullanılmayan veya çok az kullanılan hatta geçmişi Eski Türkçeye dayalı arkaik olarak niteleyebileceğimiz "ası, esi, asıca, esice", "ca", "cık" gibi ekler hâlâ kullanılır (Örn: Geberesice.).
20. Kalıp sözler sayesinde dil kullanıcıları için belirli durumlarda söylemeleri gereken hazır malzeme mevcuttur.
21. Kalıp sözler üzerinde toplumsal kuralların, dini faktörlerin, inançların, kültürün ve yaşamın etkileri söz konusudur. Toplumun hafızasında yer eden bu sözlerin zamanla unutulmadan toplum hafızasında kalır ve zamanı geldiğinde gün yüzüne çıkar.

22. Kalıp sözler üzerinde toplumun muhafazakâr yapısı etkilidir. Yani kalıp sözler üzerinde dini faktörler geniş yer tutar.
23. Kalıp sözler, insanları sohbet ederken söylenilecek söz arama külfetinden kurtarır.
24. Kalıp sözlerin gerekli yerlerde söylenmesi, dünyanın en güzel sözlerini söylemekten daha etkilidir. Kalıp sözlerin söylenildiği kişi, kalıp sözleri duymayı dünyanın en güzel sözlerini duymaya tercih eder.
25. Kalıp sözlerin kullanım alanları atasözü ve deyimlere göre daha dardır. Atasözü ve deyimler her durumda kullanılabilirken kalıp sözler her durumda kullanılamaz.
26. Kalıp sözlerin, söylenildiği insanları övme amacı da mevcuttur (Örn: Senden iyi olmasın.).
27. Kalıp sözlerin tanımının net olarak yapılabilmesi ve karşılaşılnca kalıp söz olduğunun tanınabilmesi için yapı, işlev, anlam ve bağlam özellikleri ayrı ayrı yeterli değildir ve kalıplaşmış dil birimiyle karşılaşılnca onun kalıp söz olup olmadığının belirlenmesi, ancak bu özelliklerin bir arada düşünülmesiyle mümkün olacaktır. Yani bir kalıplaşmış dil biriminin kalıp söz olup olmadığının net ifadelerle açıklanabilmesi mümkün değildir.
28. Kalıp sözlerin yüklemeleri hem fiil hem de isim yapısındadır (Örn: Fiil cümlesi: Allah selamet versin; İsim cümlesi: Allah şahidim.).
29. Soru kalıbında oluşturulmuş kalıp sözler mevcuttur (Örn: Sende Allah korkusu yok mu?).
30. Ünlem kalıbında oluşturulmuş kalıp sözler vardır (Örn: Bir de ne göreyim!).
31. Yükleme aynı olan cümlelerde yüklem birisi yazılır (Örn: Allah kimseyi yaz günü ayransız “koymasın”, kış günü yorgansız “koymasın”, bayram günü oğlansız koymasın.).

KAYNAKÇA

- AKAR, Ali, **Muğla Ağızları**, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla 2006.
- AKSAN, Doğan, **Anadilimizin Söz Denizinde**, 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara 2006.
- AKSAN, Doğan, **Türkçenin Gücü**, Genişletilmiş 6. Basım, Bilgi Yayınları, Ankara 1999.
- AKSAN, Doğan, **Türkçenin Sözcük Varlığı**, Engin Yayınevi, Ankara 1996.
- AKSOY, Ömer Asım, **Gaziantep Ağzı-I**, TDK Yayınları, İstanbul 1945.
- AKSOY, Ömer Asım, **Gaziantep Ağzı-II**, TDK Yayınları, İstanbul 1945.
- AKSOY, Ömer Asım, **Gaziantep Ağzı-III**, TDK Yayınları, İstanbul 1946.
- ARAZ, Rıfat, **Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995.
- ARSLAN, Ali, “Ankara Türkmen Köyünde Halk İnanışları Büyüleri, Kargışlar, Yakarışlar: Kavaközü Derlemesi” **Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**, S. 10, Eylül 2006, ss. 1-19.
- ARTAN, Gündüz, “Sındırğı'da Derlenen Dualar İlenmeler”, **Türk Folklor Araştırmaları**, S. 223, Şubat 1968, s. 4678.

- ATILGAN, Halil, **Murtçu Folkloru**, Karaisalı Kaymakamlığı Yayınları, Ankara 2002.
- AYDIN, Mehmet, **Aybastı Ağzı**, TDK Yayınları, Ankara 2002.
- BİLGİN, Muhittin, **Anlamdan Anlatıma Türkçemiz**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- BURAN, Ahmet, **Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri**, TDK Yayınları, Ankara 1996.
- BURAN, Ahmet, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu Üzerine Araştırmalar II**, Boğaziçi Yayınları, Ankara 1992.
- BURAN, Ahmet, **Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağzları**, TDK Yayınları, Ankara 1997.
- CAFEROĞLU, Ahmet, **Anadolu Ağzlarından Toplamalar**, TDK Yayınları, İstanbul 1943.
- CAFEROĞLU, Ahmet, **Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme-1**, İstanbul 1941.
- CAFEROĞLU, Ahmet, **Anadolu İlleri Ağzlarından Derlemeler**, İstanbul 1951.
- CAFEROĞLU, Ahmet, **Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme-I**, İstanbul 1940.
- CAFEROĞLU, Ahmet, **Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar**, TDK Yayınları, İstanbul 1941.
- CAFEROĞLU, Ahmet, **Güney Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar**, TDK Yayınları, Ankara 1946.
- CAFEROĞLU, Ahmet, **Kuzey-Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar**, TDK Yayınları, İstanbul 1946.
- CAFEROĞLU, Ahmet, **Orta Anadolu Ağzlarından Derlemeler**, İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1948.
- CAFEROĞLU, Ahmet, **Sivas ve Tokat İlleri Ağzlarından Toplamalar**, TDK Yayınları, İstanbul 1944.
- CEYLAN, Emre, “Deste Gol Be Âb Dâden ve Dilin Olmaz Unsurları Olarak Söz Kalıpları”, **Milli Folklor**, 2010, Yıl 22, S.88, ss. 16-21.
- DEMİR, Necati - Özkan Aydoğdu, **Giresun İli ve Yöresi Ağzları**, Giresun Valiliği Yayınları, Ankara 2009.
- DEMİR, Necati, **Ordu İli ve Yöresi Ağzları**, TDK Yayınları, Ankara 2001.
- DEMİR, Necati, **Tokat İli ve Yöresi Ağzları**, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara 2006.
- DEMİR, Necati, **Trabzon ve Yöresi Ağzları**, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara 2006.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, **Kars İli Ağzları**, Ankara 1983.
- ERDEM, Mehmet Dursun-Ebru SİLAHŞÖR, **Amasya ve Yöresi Ağzları I, II, III**, Turkish Studies Yayınları, Ankara 2011.
- ERDEM, Mehmet Dursun – Esra KİRİK, **Kahramanmaraş ve Yöresi Ağzları**, Kahramanmaraş İl Özel İdaresi Yayınları, Kahramanmaraş 2011.
- ERDEM, Mehmet Dursun-Güner DAĞDELEN, **Karabük ve Yöresi Ağzları**, Karabük Valiliği Yayınları, Karabük 2012.
- ERDEM, Mehmet Dursun-Ramazan BÖLÜK, **Antalya ve Yöresi Ağzları**, Turkish Studies Yayınları, Ankara 2011.
- EREN, M. Emin, **Zonguldak, Bartın, Karabük İlleri Ağzları**, TDK Yayınları, Ankara 1997.

- EROL, Çiğdem, “Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul 2007.
- ERTEN, Münir, **Diyarbakır Ağızı**, TDK Yayınları, Ankara 1994.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, **Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler**, Türk Kültürü Araştırmaları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1989.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, **Erzurum İli Ağızları-I**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, **Erzurum İli Ağızları-II**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, **Erzurum İli Ağızları-III**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- GÖKDAYI, Hürriyet, “Türkçede Kalıp Sözler”, **Bilig Dergisi**, S. 44, Kış 2008, ss. 89-110.
- GÜL, Rıza, “Dede Korkut Hikâyelerinde Söz Kalıpları”, **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 10, 2008, ss. 100-105.
- GÜLENSOY, Tuncer - A. Buran, **Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler**, TDK Yayınları, Ankara 1994.
- GÜLENSOY, Tuncer - Ahmet Buran, **Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler**, Boğaziçi İlimi Araştırmalar Serisi: 14, Ankara 1992,
- GÜLENSOY, Tuncer, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu Ağızları Üzerine Düşünceler**, Boğaziçi Yayınları, Ankara 1993.
- GÜLENSOY, Tuncer, **Kütahya ve Yöresi Ağızları**, TDK Yayınları, Ankara 1988.
- GÜLSEREN, Cemil, **Malatya İli Ağızları**, TDK Yayınları, Ankara 2000.
- GÜLSEVİN, Güner, **Uşak İli Ağızları**, TDK Yayınları, Ankara 2002.
- GÜNAY, Turgut, **Rize İli Ağızları**, MFAD Yayınları, Ankara 1978.
- GÜNŞEN, Ahmet, **Kırşehir ve Yöresi Ağızları**, TDK Yayınları, Ankara 2000.
- HACIHAMİDOĞLU, Tefrik, **Alanya Folkloru Araştırmaları**, Sayı: 3, Bayrak Yayıncılık, İstanbul 1985.
- İLERİ, Canan, **Eskişehir İli Mihalççık İlçesi ve Yöresi Ağızları**, TDK Yayınları, Ankara 2008.
- KALAY, Emin, **Edirne İli Ağızları**, TDK Yayınları, Ankara 1998.
- KARADEMİR, Fevzi, “Kalıp Kullanımları Bakımından Türk Halk Bilmeceleri”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Cilt: VII, S. 2, İzmir 2007, ss. 103-132.
- KARATAŞ, Turan, **Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- KAYA, Doğan, “Dualar ve Beddualar”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, S.4, Sivas 1997, ss. 99-121.
- KAYA, Erol, “Van Bedduaları-I”, **Türk Folklor Araştırmaları**, S. 231, Ekim 1968, ss. 5093-5096.
- KAYA, Erol, “Van Bedduaları-II”, **Türk Folklor Araştırmaları**, S. 232, Kasım 1968, ss. 5129-5132.
- KAYA, Erol, “Van Bedduaları-III”, **Türk Folklor Araştırmaları**, S. 234, Ocak 1969, ss. 5178-5181.

- KAYA, Erol, “Van Bedduaları-IV”, **Türk Folklor Araştırmaları**, S. 235, Şubat 1969, ss. 5207-5208.
- KAYA, Erol, “Van Duaları-II”, **Türk Folklor Araştırmaları**, S. 256, Kasım 1970, ss. 5795-5796.
- KILIÇ, Mine, **Kahramanmaraş Merkez Ağzı**, UKDE Kitaplığı, Kahramanmaraş 2008.
- KOCAER, Sibel, “Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Beddualar ve İnternet”, **Milli Folklor Dergisi**, 2007, Yıl 19, S. 75, ss. 30-33.
- KORKMAZ, Zeynep, **Nevşehir ve Yöresi Ağzıları**, DTCF Yayınları, Ankara 1977.
- KORKMAZ, Zeynep, **Bartın ve Yöresi Ağzıları**, TDK Yayınları, Ankara 1994.
- KORKMAZ, Zeynep, “Anadolu Ağzıları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”, **TDAY Belleten Dergisi**, s. 143.
- KORKMAZ, Zeynep, **Güney Batı Anadolu Ağzıları**, DTCF Yayınları, Ankara 1956.
- KÖKSAL, M. Fatih, “Edebiyatımızda Kalıp Sözcükler ve Divan Şiirimizden Dört Örnek”, **İstanbul Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, S. 30, 2003, ss. 331-348.
- KÜRKÇÜOĞLU, K. Edip, **Urfa Ağzı**, İstanbul 1945.
- NAKİBOĞLU, Sadi H., **Adıyaman ve Yöresi Ağzıları**, Niğde Üniversitesi Yayınları, Niğde 2001.
- NASRATTINOĞLU, İ. Ü-M. Ü. Nasrattınoğlu, **Afyonkarahisar Ağzı**, Ankara 1986.
- OLCAY, Selahattin, **Doğu Trakya Yerli Ağzı**, TDK Yayınları, Ankara 1995.
- OLCAY, Selahattin, **Erzurum Ağzı**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1966.
- OLCAY, Selahattin-A. B. Ercilasun-E. Aslan, **Arpaçay Köylerinden Derlemeler**, TDK Yayınları, Ankara 1976.
- ORTA, Nedim, “İlençler ve Maniler”, **Türk Folklor Araştırmaları**, S. 198, Ocak 1966, s. 396
- ORTA, Nedim, “Kaymakçı’dan Bed-dualar ve Hayır-dualar”, **Türk Folklor Araştırmaları**, S. 204, Temmuz 1966, s. 4134.
- ÖSTURAN, Hacı Ali, **Maraş Merkez Ağzı**, UKDE Kitaplığı, Kahramanmaraş 2009.
- ÖZÇELİK, Saadettin, **Urfa Merkez Ağzı**, TDK Yayınları, Ankara 1997.
- ÖZÇELİK, Sadettin-Erdoğan Boz, **Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı**, TDK Yayınları, Ankara 2001.
- ÖZKAN, Fatma, **Osmaniye Tatar Ağzı /ESKİŞEHİR /**, TDK Yayınları, Ankara 1997.
- ÖZMEN, Mehmet, “Alkış ve Kargışlarda Cümle ve Anlatım Özellikleri”, **Türk Dili Dergisi**, Eylül 2000, S. 585, ss. 280-293.
- ÖZTÜRK, Erol, “Mersin Yörüklerinden Derleme Sözlüğüne Katkılar”, **Türk Dili Dergisi**, S. 689, Mayıs 2009.
- ÖZTÜRK, Erol, **Silifke ve Mut’taki Sarıkeçili ve Bahşiş Yörükleri Ağzı**, TDK Yayınları, Ankara 2009.
- SAĞIR, Mukim, **Erzincan ve Yöresi Ağzıları**, TDK Yayınları, Ankara 1988. 2. Baskı, Ankara 1995.

-
- SAN, Sabri Özcan, **Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve Yöre Ağzları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- SELÇUK, Ayhan, “Kültürlerarası İletişim Açısından Gündelik İletişim Davranışları”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 13, 2005, ss. 1-17.
- SİS, Nesrin-Bekir GÖKÇE, “Gülten Dayıoğlu’nun Çocuk Öykülerinde Yansımalar ve Kalıp Sözler”, **Turkish Studies**, Volume 4/3, Spring 2009, ss.1976-1989.
- TAYLAN, Ertuğrul, **Çokaklı Köyü**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.
- TURAN, Zikri, **Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı**, TDK Yayınları, Ankara 2006.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 6 Cilt, Ankara 2009.
- TÜRKMEN, Hayret.M., “Allah Adı İle Başlayan Halk Konuşmaları”, **Türk Folklor Araştırmaları**, S. 182, s. 3523.
- ÜSTÜNER, Ahad, **Anadolu Ağzlarında Sıfat-Fiil Ekleri**, TDK Yayınları, Ankara 2000.
- YILDIRIM, Faruk, **Adana ve Osmaniye İlleri Ağzları**, TDK Yayınları, Ankara 2006.
- ZÜLFİKAR, Hamza, “Dünden Bugüne Türkçe”, **Türk Dili Dergisi**, Ağustos 2007, S. 668, ss. 349-350.
- ZÜLFİKAR, Hamza, “Ne Derlerdi Ne Diyoruz, “Dünden Bugüne Türkçe”, **Türk Dili Dergisi**, Haziran 2011, S. 714, ss. 519-527.